

AZ ÁLLAMPOLGÁRI KOMPETENCIA FOGALMI MEGALAPOZÁSA ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLAI TANKÖNYVEKBEN

Barassevich Tamás

SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola

Kulcsszavak: állampolgári kompetencia, fogalmi fejlődés, tankönyvelemzés

A kompetens állampolgári lét feltétele az alapvető politikai, társadalmi és gazdasági fogalmak ismerete (Veldhuis, 1997; NAT, 2007). A gyerekek már az iskolába lépés előtt is spontán módon szereznek ismereteket a társadalom működéséről (Berti és Andriolo, 2001). Ezek később bővülnek és rendeződnek, azonban – minthogy a tanulók elsősorban a médiából tájékozódnak (Torney-Purta, Lehmann, Oswald és Schultz, 2001), nem rendelkeznek az információk megszürésének kritikai képességeivel (Molnár, 2002) – az ismeretek nem rendeződnek koherens rendszerré. Az állampolgárság fogalmainak kapcsán olyan értelemben ugyan nem beszélhetünk sem paradigmatis fogalmakról, sem tévképzetekről, mint a természettudományok esetében (Halldén, 1997), a koherens és érvényes ismeretrendszer kialakításának hiánya, a fogalmak fragmentáltsága azonban táptalaja lehet a szélsőséges politikai nézeteknek (Vass, 1997). A fogalmak ontogenezisét alapvetően meghatározza értelmezésük kontextusa és a rájuk vonatkozó előzetes tanulói képzetek (Vigotszkij, 1967; Caravita és Halldén, 1994; Halldén, 1997). Ezért kívánatos, hogy (1) több tantárgy keretén belül előke-
rüljenek ugyanazon fogalmak, valamint (2) változatos módszerek segítsék az asszimilációs és akkomodációs folyamatokat. Ezek hiányában nem alakul ki a tanulóknak a fogalmak többszörös reprezentációja (Nagy, 2000), s nem különülnek el bennük az egyes fogalmi szintek. Kutatásunkban a Nemzeti alaptanterv (2007) Ember és társadalom műveltségi területét és az állampolgári kompetencia fejlesztését véleményünk szerint átfogó tantárgyak tananyagát vizsgáltuk. Módszerünkben az általános és középiskolák számára írt tankönyvek kvalitatív elemzését alkalmaztuk. A mintát a 2008–2009-es tanév közoktatási tankönyvjegyzék alapján 12 történelem tankönyvcsalád, 5 társadalomismeret, valamint 3 filozófia tankönyv jelentette. Az elemzés szempontja az volt, milyen mértékben segítik a tankönyvek az állampolgári kompetencia fogalmi alapjainak megteremtését. Eredményeink szerint a történelem tankönyvek többsége a képességfejlesztéssel együtt hangsúlyosan foglalkozik a politikai/társadalmi/gazdasági fogalmakkal, s igyekszik azokat műfajilag, tartalmilag és módszertanilag is változatos kontextusokban bemutatni. A társadalomismeret tankönyvek mintegy felében szintén megjelennek interaktív feldolgozást segítő feladatok és a fogalom-orientált tananyagrendezés. Ezzel szemben a filozófia tankönyvek egyáltalán nem használják ki a tantárgy tartalma által kínált lehetőségeket. Mindössze egyetlen könyv alkalmaz alacsony szintű fogalmi rendszerezési példákat és feladatokat, valamint részben problémacentrikus megközelítést. Kívánatos lenne tehát a filozófia tankönyvek szemléletváltása, amely lehetővé tenné a tantárgy térnyerését alsóbb évfolyamokon is, valamint az adott tantárgyak megfelelő tananyaggal történő összehangolt oktatását.